



### 1955: הגורל אדיסון ברנס ביום העצמאות בתל-אביב

**פוזקלור הישראלי**, משקיף האו"ם הוא דמות קומית-למחצה — אדם מיסכן, המתרוצץ בין המחנות, המחליט החלטות אשר אינו מתחשב בהן, אשר כל אחד מרמה אותו בנקל.

בשבעות האחרונות נסתבר כי יש צד שני למטבע פולקלורי זה. משקיף האו"ם, החי משני עברי הגבול, רואה יותר מכל אדם אחר במרחב. כל עוד הוא בתפקיד, אין הוא יכול לגלות את דעתו. אך כשמוגו ומנו לשפוך את לבו, מתקבלת תמונה מרתקת למדי. כך עשה עתה הגנרל הקאנאדי אדיסון ברנס, ראש מטה המשקיפים של האו"ם בארץ ישראל בשנים הרות-המאורעות שמוז עסקי-הביש של 1954 ועד למחרת מיבצע-סיני ב-1957. הוא פירסם ספר-זכרונות, שקטעים ממנו פורסמו בשבועות האחרונים מעל עמודי מעריב.

משקיף האו"ם הוא לוליין המהלך על החבל הדק של הניטרליות. יש הדואג לכך: די שיפליט הערה אחת המגלה משוא-פנים, כדי שאחד הצדדים ידרוש את סילוקו. אדם המחזיק מעמד על חבל זה במשך שנתיים וחצי, והמתמנה לאחר מכן (בהסכמת שני הצדדים) למפקד חיל-החירום של האו"ם בעזה — בודאי שאינו חשוד בשום משוא-פנים. הוא נושא בכיסו תעודת-הכשר של ניטרליות עילאית.

יתכן כי מכל ראשי-המשקיפים עד כה, היה ברנס המעורה ביותר בחברה הישראלית. הוא הכיר את ישראל. היו לו כאן ידידים וידידות. אפשר היה לראותו לא פעם בבאר של פינג בירושלים או בתוך-הים של קיסריה. איש לא חשד בו מעולם כי יש לו משפטי קדום כלשהו נגד ישראל.

**על כן יש לקבל את עדותו על שנים גורליות אלה כמיסמך ניטרלי מובהק של אדם היוזע את הכל — חומר-גלם מושלם להיסטוריון. בשביל הקורא הישראלי, שפוטם בשנים ההן במנה יומיומית של תעמוזה רשמית, באמצעות כל העתונים והרדיו, מהווה עדות זו מיסמך פוקחי עיניים ממש.**

ולא רק בשל ניטרליותו. פסתבר כי ברנס, שמעטים הספיקו בשעתו לתהות על קנקנו, מחונן בחושי-הסתכלות נוקב. הוא ראה לא רק את הנעשה על הגבול, אלא גם את יחסי הכוחות הנסתרים בישראל ובמצריים, את אופי מנהיגיהן, את המניעים הנסתרים של מעשיהם. אף שלא הצליח לחנור עד לששני השרשים של המדיניות הישראלית ולגלות את מניציה הבסיסיים, הרי חשף במידה רבה את גורמיה השוטפים.

כבר בעבר קנה לעצמו ברנס שם כאדם שאי-אפשר לסדר אותו. כמפקד הגייס הקאנאדי בחזית איטליה, במלחמת-העולם השנייה, תבע להבליט את זהות אנשיו כיהודיה לאומית נפרדת. הדבר גרם צרות כה רבות לבריטים, עד שפעלו למען סילוקו, והם שומרים לו סינה עד היום. אך כשאדם כותב היסטוריה, זוהי תכונה חיובית ביותר. אין הוא מסתיר את דעותיו — אף כשהוא עוסף אותן במעטה עבה של אדיבות ואירוניה.

### לחמם את הגבול

**ה מסקנות העיקריות** המתבקשת מן הדו"ח של ברנס, אף שאינו נאמרות בשום מקום במלים קצרות ופשוטות, הן:

- **בשנים 1954-1957 לא רצתה ממשלת ישראל בשלום על הגבול, לא היתה מעוניינת בשלום, ולא עשתה מאומה למען השלום.**
- האנשים הקובעים בישראל באותה תקופה, שביטאו קו זה, היו דויד בן-גוריון ומשה דיין. ביקורתו על בן-גוריון חדרה הערכה לגדולת האיש. לא כן הביקורת על דיין.
- משרד-החוץ הישראלי היה מוסד הסר-חשיבות וחסר-השפעה, הן בימי שרת, הן בימי גולדה מאיר.
- העתונות היומית הישראלית כולה מילאה בתקופה זו תפקיד שלילי לחלוטין, כשהיא כופפה לממשלה כמו העתונות בדמוקראטיות העממיות.
- לגבי קוראי העולם הזה, יש בדו"ח של ברנס מסקנה מעניינת נוספת: היא מודה במידה מפתיעה, בניחות הכללי ובפרטים, עם החקירה המיוחדת של אורי אבנרי על אותה תקופה, שפורסמה בימי פרשת-לבון (העולם הזה 1228 והלאה).
- כאשר הגיע ברנס למרחב, כבר התבצר גמאל עבד אל-נאצר בשלטון. הבריטים עמדו לנטוש את אזור תעלת-סואץ. בן-גוריון "פרש" מהשלטון וישב בשדה-בוקר.
- מה היו מגמות הצדדים?
- קובע ברנס: עבד אל-נאצר לא רצה במלחמה עם ישראל. אך הוא גם לא היה מוכן לכלל שלום רשמי. מטרתו העיקרית היתה לחולל מהפכות בכל ארצות ערב, לאחד את העולם הערבי, להעמיד את ארצות-הנפט לרשות כל מדינות-ערב.
- השליט המצרי הצעיר רצה לדחות את כל בעיית ארץ-ישראל עד אחרי השלמת תהליך ארוך וממושך זה. כל זמן שנמשך המאבק הפנים-

## מדוע תקף צה"ל את עזה? מה גרם לפעול

**ערבי, היתה בעיית ארץ-ישראל חשובה לו רק מבחינה אחת: אסור היה לו להיראות פחות קנאי לזכויות ערביי פלסטין מאשר יריביו.**

כך קיבע ברנס: "גדברי תעמולה עויינת למצריים (קרו: הישראלית), מאיים נאצר כל הזמן בהשמדת ישראל. אבל אף לא באחד מנאומיו מצאתי שהרחיק לכת יותר מן הדברים שאמר לכתב ניו יורק טיימס בראיון שנתפרסם ב-6 באוקטובר 1955, לצאת למלחמה — אין זו החלטה קלה לשום אדם, ובייחוד לא לי. שום ערבי אינו אומר כעת, שעלינו להשמיד את ישראל. הערבים דורשים רק שתיתן לפליטים הזכות הטבעית לחיים ולרכושם האבוד... לא, אין אנו תוקפניים. האיום בא מן הצד השני. כמובן, בנחלי התעמולה הזורמים ללא הרף מן העתונות והרדיו של קאהיר, יש אימים רבים של נקמה ישירה בישראל..."

בלשון אחרת: עבד אל-נאצר עצמו לא איים מעולם בחיסול ישראל, אך תעמולתו הרשמית, המכוננת לקדם את המהפכה הנאצרית בשאר ארצות-ערב, משתמשת בנימה זו כדי לרכוש אהדה להנהגה המצרית.

מה היתה מטרתו הסופית של עבד אל-נאצר לגבי ישראל? כלומר: מה הוא התכוון לעשות לגביה אחרי גמר תהליך האיחוד הערבי בחסותו? ברנס אינו מתיימר לדעת. לדעתו, ייתכן כי המנהיג המצרי קיווה שאו ישתנו יחסיה-הכוחות לרעת ישראל גם בלי פעולה צבאית. יתכן כי לקח בחשבון מלחמת-הכרעה. יתכן גם כי לקח בחשבון אפשרות של הסדר, בהגיע היום. אך כך או כך — עבד אל-נאצר היה מעוניין לדחות את כל הבעייה למשך שנים רבות.

המגמה הישראלית — כלומר, מגמת בן-גוריון-דיין — היתה בדיוק הפוכה. ברנס מאמין כי ישראל רצתה להשמיד את מיטתו של עבד אל-נאצר לפני שיצליח להשתלט על העולם הערבי. לשם כך היתה ישראל מעוניינת לחמם את הגבול, להגביר בהדרגה את מצב המלחמה, ולערוך בסופו של דבר התקפה צבאית גדולה על מצריים.

**לדעת ברנס, לא באו "פעולות-התגמול" הגדולות כתגמול על מעשי הערבים. להיפך: הן היו יוזמות עליידי בן-גוריון כחלק ממדיניותו הכללית. מטרתן היתה להכין את המלחמה המכרעת — או להכריח את הערבים להיכנס למשא-ומתן ישיר וגלוי עם ישראל (כלומר: להכריח את הערבים בכוח להכיר בישראל).**

זה היה הרקע, כפי שרואה אותו ברנס כיום. על רקע זה אירעו המאורעות הדרמאטיים, שקבעו למשך שנים את דמות המדינה והמרחב.

### קול מתוק של חיילת

**קודרת-המיפנה הגדולה** היתה, גם לדעת ברנס, התקפת צה"ל על המחנה המיצרי ליד עזה ב-28 בפברואר 1955. ימים מעטים לפני כן חזר דויד בן-גוריון משהדה-בוקר, סילק את לבון והפך שוב שר-הבטחון. קובע ברנס: "זה היה אירוע מכריע בהיסטוריה עגומה זו, וקבע את המגמה שהתמידה עד פלישת ישראל לסיני באוקטובר 1956. השלום, שהישראליים רוצים בו — אולי הוא רחוק (כיום) מהם יותר משהיה בפברואר 1955."

מדוע התקף בן-גוריון? "מדוע הנחיתו הישראלים את המהלומה בעזה, שחיסלה כל אפשרות לנהל משא-ומתן על שלום בהקדם? ... העובדות לא הוכיחו, כי התכניפות והחומרה של התקריות (לפני הפעולה) יצרו באמת מצב חמור."

יתר על כן: "זמן קצר לפני הפשיטה (הישראלית) ביקר גמאל עבד אל-נאצר בעזה ואמר לחיילים שאין סכנת-מלחמה, וכי קו-התיחום של רצועת-עזה לא ייהפך לחזית-קרב."

אופקו של ברנס מצומצם מדי, מכדי שיקף את הרקע הבינלאומי הגדול. על כן אינו מוכיר של ארבעה חודשים לפני כן פרצה מלחמת-השיחור האלג'ירית, שהניחה את היסוד לשיחוף-הפעולה הצבאי החשאי בין צרפת וישראל. אותו זמן החל עבד אל-נאצר במלחמתו נגד בריט-בגדאד, ובזאת הניח את היסוד לשיחוף-אינטרסים בין ישראל, בריטניה ונורווי סעיה. כך נוצר עוד בתוך 1954 הרקע למיבצע-סיני הישראלי-צרפתי-בריטי.

ברנס, המתבונן רק בתהליכים המקומיים שהוא עצמו היה מעורב בהם, סבור כי המטרה הישראלית העיקרית היתה להכריח את מצריים לפתוח במשא-ומתן גלוי ורשמי עם ישראל. כותב ברנס, בלעג חריף למדי: "ל-ישראלים היה רעיון שאי-אפשר היה להיזום ממנו: שאילו אן יכלו להניע את המצרים, או את הנציגים של איו מדינה ערבית אחרת, לשבת איתם, היו מסוגלים להביאם לכלל... עשיית שלום. אינני יודע איזה נימוקים היו לישראלים לבטוח כל-כך בחן ובכוח-השידול שלהם ליד שולחן-הדינאים."

ואילו המצרים פחדו מכל מגע עד כדי כך, שהתנגדו אף להנחת קורסלפון ישיר בין המפקד המיצרי והישראלי באזור הרצועה, כדי לחסל תקריות מקומיות ברגע שהן קורות. הנציג המיצרי "יכול היה לתת לי רק נימוק אחד, וגם זה שטחה פרטית: שהמצרים חוששים כי הישראלים ינצלו קו ישיר לשם השגת אינפורמציה בערמומיותם. למשל, שאינו חייבת ישראלית מתנקזת-קול תפתה טבל מיצרי תמים לגלות סודות."

בחודשים שלפני התקפת-עזה, ניסה ברנס לשכנע את שני הצדדים לקבל שורה של הצעות מעשיות, שיכלו למנוע כל תקרית, כגון: סיוורים משותפים של חיילים ישראלים ומצריים לאורך הגבול, מגע ישיר בין המפקדים, הקמת מחסום-תיל לאורך הגבול, וכו'.

**שום צד לא קיבל הצעות אלה.**

ישראל לא רצתה בסיוורים משותפים ובמגע ישיר בין המפקדים — אלא במגע בדרג גבוה. "שום צד לא היה מעוניין במשא-ומתן. הישראלים לא רצו בו אלא אם כן יהיו שיחות בדרג גבוה, שאפשר להציג כמוליכות אל שלום בתנאים שלהם. אחרת היו מעדיפים להמשיך בשיטת התגמול והאיום בכוח."

המצרים, מצדם, לא רצו לקבל הצעות שיכלו לעורר בעולם הערבי את הרושם כאילו מיצריים משתפת פעולה עם ישראל. המשא-ומתן היה נידון לכשלון.

### שגיאות גדולות לאיש גדול

**יצר רואה ברנס את השליטים של שני הצדדים? מה דעתו על בן-גוריון ועל עבד אל-נאצר?** היא מתבטאת בעשרות פסקים הורועים לאורך הזכרונות.

על בן-גוריון:  
"גא בעת גלותו-מרצון בשדה-בוקר, בדמות רועה-צאן, נידמה היה כי מרכז השלטון נמצא באותו יישוב נידח. לאחר שובו למחשלה נפוצו שמועות כי בעיקבות עינויו במיזבך גיבש לעצמו רעיונות חדשים על כיוון מדיניותה של ישראל, ופניו מועדות לקומי-פעולה הרפתקניים ומסוכנים-יבכוו."  
"קשה לי לתאר לעצמי מה היתה ישראל בלעדי בן-גוריון... אין זאת אומרת בכלל, שהוא זיקסטור. בהחלט לא. ישראל היא מדינה דמוקראטית מאד, והפוליטיקאים מרביצים זה לזה, ולבן-גוריון, בעלבונות צורבים ובשתינות עוקצניות, והעתונות והציבור אף חס אינם סומנים יד בצלחת. זוהי אחת הנסיבות, שבזכותן ניתנת לסבול ישיבת-אונס בישראל: כמעט אין שם רגע משעמם."  
"אבל במאבק זה ללא כללים, יושב בן-גוריון תמיד על הסוס. אף שלעיתים קרובות מתקפיים אותו, איננו יורד מפסנתו, ודומה שאין מי שיעקרנו משם, כל זמן שהוא בריא."  
"... אין זאת אומרת, שאיש גדול אינו עושה שגיאות — והן עלולות להיות שגיאות גדולות כגדולתו... טירובי התכופים של בן-גוריון להתפשר או לוותר... דומה שהיו